

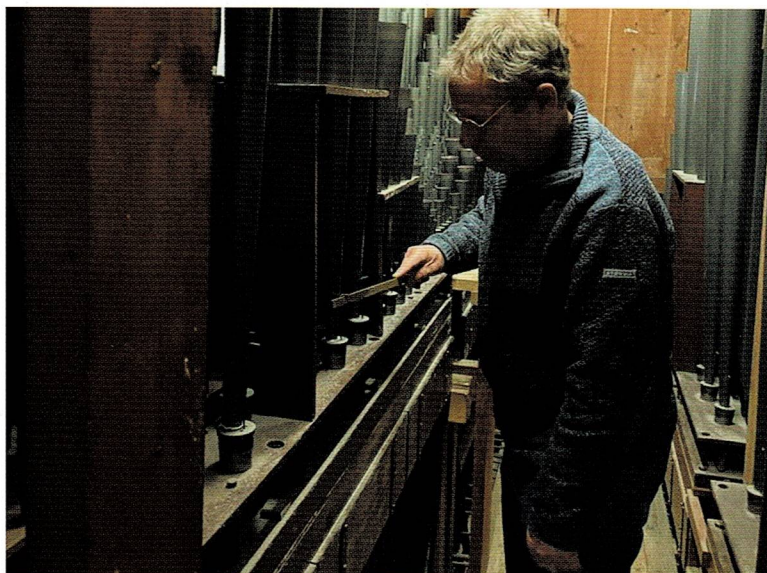
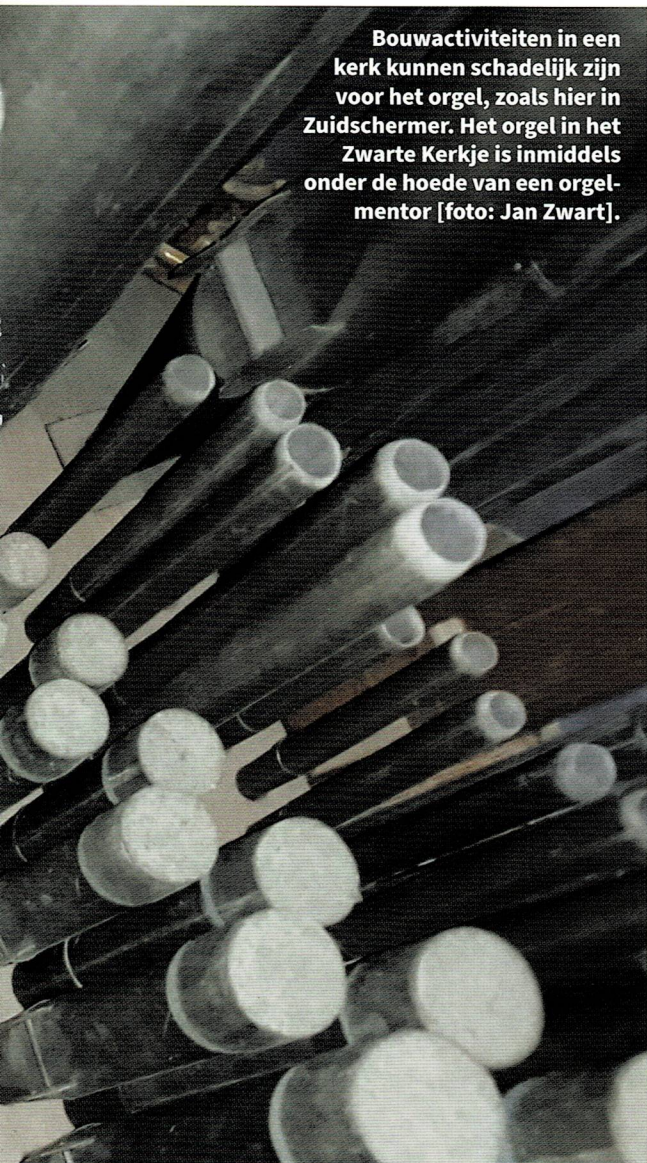
Niet zwijgen maar *klinken!*

Wat vrijwilligers betekenen voor het
behoud van klinkend erfgoed

tekst REIN VAN DER KLUIT

Ons land is rijk gezegend met een monumentaal orgelbezit. Veel van deze instrumenten zijn alleen al een lust voor het oog: denk maar aan Loppersum, Alkmaar, Haarlem, Middelburg en vele andere plaatsen. Maar orgels zijn natuurlijk vooral bedoeld om te klinken. En dat is helaas steeds minder het geval. Een gebrek aan aandacht voor het instrument of zelfs verwaarlozing ligt dan op de loer.

Bouwactiviteiten in een kerk kunnen schadelijk zijn voor het orgel, zoals hier in Zuidscherner. Het orgel in het Zwarte Kerkje is inmiddels onder de hoede van een orgelmentor [foto: Jan Zwart].

Orgelmentor Roelof Kuik stemt het orgel in de Lutherse Kerk te Groningen [foto: Tymen Jan Bronda].

Jaarvergadering van de VMKE in het Orgelmuseum te Elburg [foto: Gerrit Prins].

Verweesde instrumenten

Bij kerkelijk gebruik heeft een orgel een duidelijke functie en wordt het regelmatig bespeeld. Vaste organisten zijn verantwoordelijk voor 'hun' instrument. Als gevolg van de vele kerksluitingen in ons land, verliezen deze instrumenten niet alleen hun aloude rol van betekenis, maar ook het netwerk van kennis en contacten om het instrument in goede conditie te houden. Niet zelden krijgt het kerkgebouw weliswaar een nieuwe bestemming, maar is er onvoldoende aandacht voor het nog aanwezige orgel.

Wat gebeurt er dan met al die fraaie instrumenten? Veel van deze orgels worden niet langer bespeeld en raken 'verweesd'. En dat terwijl regelmatig bespelen de beste vorm van onderhoud van een orgel is. Tegelijkertijd komen steeds minder mensen in aanraking met orgels en met orgelmuziek. Dat

Het orgel in de voormalig doopsgezinde kerk te Akkrum, nu yogastudio [foto: Beeldbank Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, 16593-87833].

betekent dat we ons moeten inzetten om te laten zien dat een nieuwe bestemming van een kerkgebouw en een toekomst voor de orgelcultuur prima kunnen samengaan. Een orgel is tenslotte een volwaardig concertinstrument met een rijk repertoire dat echt niet alleen met kerkdiensten geassocieerd hoeft te worden. Om het klinkend erfgoed recht te doen moeten we dus zoeken naar de herwaardering van het orgel en de mogelijkheden ervan beter en breder onder de aandacht brengen.

“Een nieuwe bestemming van een kerkgebouw en een toekomst voor de orgelcultuur kunnen prima samengaan”

Orgelmentoraat

Gelukkig zijn er organisaties in ons land die zich inzetten voor het behoud - en zinvol gebruik - van kerkgebouwen en orgels. Als voorbeeld dienen

Stichting Oude Gelderse Kerken, Stichting Oude Groninger Kerken en Stichting Vrienden van het Orgel in Alkmaar, maar er zijn er gelukkig meer. In de kringen van Stichting Oude Gelderse Kerken en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) is een aantal jaren geleden het initiatief genomen om mensen bijeen te brengen die gericht aandacht schenken aan de orgels van de kerken in beheer bij de stichting. Er werden mensen bijeen gezocht met voldoende relevante kennis en ervaring om gerichte orgelinspecties uit te kunnen voeren. Dit initiatief heeft uiteindelijk geleid tot de oprichting van de Vereniging Mentoren Klinkend Erfgoed (VMKE) in 2016.

In ongeveer dezelfde tijd trok Stichting Vrienden van het Orgel in Alkmaar zich het lot aan van de orgels in de gemeente. Door de gemeentelijke herindeling van 2015 was het grondgebied opeens een stuk groter geworden. De Vrienden van het Orgel brachten mede daarom in 2018 een boek uit waarin alle orgels van de gemeente werden geportretteerd. Op die manier ontstond nauw contact met organisten, beheerders en gebruikers van die kerkgebouwen. Lang niet al die kerken bleken nog als zodanig in gebruik. Ook hier rees de vraag wie zich zou kunnen inzetten voor het behoud en juist gebruik van de instrumenten. Al spoedig ontstond via de RCE contact met het Gelderse initiatief van de VMKE, waar inmiddels zeven mentoren de zorg voor negen verweesde orgels op zich hebben genomen.

Nieuw netwerk

De doelstelling van de VMKE luidt: het voorkomen van het buiten gebruik en in verval raken van waardevolle orgels en het bevorderen van het blijvende actieve gebruik van deze instrumenten. Het gaat om orgels die het behouden waard zijn, al dan niet voorzien van een monumentennummer, die zich veelal bevinden in kerken en andere gebouwen waar het orgel geen directe functie meer heeft. De VMKE zet daarom in op een landelijk netwerk van mentoren, die persoonlijk zorg dragen voor de staat van onderhoud van een of meerdere orgels.

Inmiddels zijn er zo'n 36 mentoren aangesloten bij de vereniging, op ruim 18 locaties verdeeld over het hele land. Een netwerk van amateur-, semiprofessionele en beroepsmatige organisten dat nog in opbouw is. Wat doen die mentoren? Zij zoeken contact met de (nieuwe) eigenaren of beheerders van het orgel en

Het Strümpfelerorgel (1793) in de Noordeinder Vermaning (gemeente Alkmaar) wordt nog regelmatig bespeeld, ook nu de voormalige doopsgezinde kerk wordt verhuurd voor diverse activiteiten [foto: Gerrit Prins].

Speeltafelorgel Zuidscherm [foto: Jan Zwart].

maken afspraken over het bezoeken, bespelen en periodiek inspecteren van het instrument. Functioneert alles naar behoren? Is klein of groot onderhoud nodig? De mentor maakt minimaal eens per jaar een rapport op basis waarvan de eigenaar of beheerder kan besluiten tot onderhouds- of restauratiewerkzaamheden. Vanzelfsprekend dient de mentor over voldoende kennis van het instrument te beschikken. De VMKE ondersteunt de mentoren daarom met training en opleiding, verzorgd door orgelbouwers en orgeladviseurs.

Vertrouwenspersoon

Het is belangrijk om te beklemtonen dat een mentor inspecteert en signaleert, maar niet optreedt als orgeladviseur of zelf reparatiewerkzaamheden uitvoert; dat is het werk van (gecertificeerde) orgeladviseurs en orgelbouwers.

De mentoren doen dit werk vrijwillig. Er worden afspraken gemaakt over een bescheiden jaarlijkse financiële vergoeding waar het periodiek bespelen en inspecteren door de mentor tegenover staat. Hiermee kunnen de reiskosten en de kosten van de organisatie

worden bekostigd. Zo'n afspraak is bijvoorbeeld gemaakt met Stichting Oude Gelderse Kerken, evenals met de gebruikers en eigenaren van kerken in de regio Alkmaar. In voorkomend geval kan de mentor met zijn kennis en netwerk ook adviseren over de mogelijkheden van een attractief gebruik van het orgel.

In samenspraak met de RCE wil de VMKE een inventarisatie opzetten van orgels die de nodige aandacht behoeven. Ook werkt de VMKE samen met het Nationaal Instituut voor de Orgelkunst (NIVO) dat een actueel digitaal bestand beheert waarin de geïnventariseerde informatie wordt opgenomen. Daarnaast wil de vereniging zowel het aantal locaties als het aantal leden graag verder uitbreiden. Kijk voor meer informatie over het orgelmentoraat op vmke.nl.

Over de auteur:

REIN VAN DER KLUIT is voorzitter van de Vereniging Mentoren Klinkend Erfgoed.